

УДК 81'42:811.111:81'25

К. В. Красницька,
аспірант

(Одеський національний університету імені І. І. Мечникова)

ВЕРБАЛЬНО-АСОЦІАТИВНІ ЗВ'ЯЗКИ МАКРОКОНЦЕПТУ CARDINAL POINTS OF THE GLOBE З ЕЛЕМЕНТАМИ СЕМАНТИЧНОЇ СФЕРИ CLIMATE

Стаття являє собою фрагмент дослідження семантичного об'єму елементів макроконцепту СТОРОНИ СВІТУ, присвячений аналізу вербально-асоціативних зв'язків даного концепту з концептами семантичної сфери CLIMATE. В результаті дослідження встановлено, що найімовірніша основа цього зв'язку – це включеність антонімічних семем *cold*, *warmth* в семантичну структуру усіх членів аналізованого макроконцепту. Причому, концепти *SOUTH* і *WEST* містять семантичний компонент *warmth*, а концепти *EAST* і *NORTH* – компонент *cold*.

Метою статті є встановлення вербально-асоціативних зв'язків концептів *EAST*, *WEST*, *NORTH*, *SOUTH* із концептами семантичної сфери *CLIMATE*.

Об'єктом дослідження виступають семантичні та асоціативно-образні складові концепту СТОРОНИ СВІТУ.

Предметом дослідження були обрані вербалізатори концептів-конституентів макроконцепту СТОРОНИ СВІТУ і контексти, в яких виявляється їх зв'язок із семантичною сферою *CLIMATE*.

Матеріалом дослідження слугували 28 англомовних романів і 2 збірки оповідань, з яких методом суцільної вибірки було відібрано корпус текстових фрагментів (3000 одиниць) дискурсивної узуалізації концепту СТОРОНИ СВІТУ, а також лексикографічний матеріал – загальним числом 164 словникові статті.

Задача комплексного аналізу і структуралізації концептуальної системи мови посідає одне з чільних місць в межах антропоцентричної парадигми лінгвістичної науки. Складниками концептуальної системи є концепти – "інформаційні різносубстратні структури, які інтегрують поняття як ядерну структуру з іншими результатами пізнавальної діяльності: уявленнями, гештальтами, асоціативно-образними, оцінно-емоційними компонентами тощо" [1: 413].

У нашому дослідженні для вивчення смислового змісту концепту СТОРОНИ СВІТУ були використані методи контекстологічного, а також лексикографічного аналізу. На основі цього дослідження вдалося виділити декілька основних асоціативно-образних зв'язків, що притаманні елементам концепту СТОРОНИ СВІТУ в англомовній лінгво-когнітивній картині світу.

В даній статті описано один із найбільш сталих асоціативних зв'язків аналізованого концепту з компонентами концептуальної сфери *CLIMATE*, а саме зв'язок з його дихотомічними компонентами *WARMTH* / *COLD* і похідні від цього зв'язку асоціативні відношення з макроконцептом *SEASONS*, концептом *WEATHER*.

Найбільш яскраві асоціативні зв'язки спостерігаються у відношеннях пари лексем *NORTH* / *SOUTH* з лексемами *COLD* / *WARMTH*. Семантичні компоненти концепту *NORTH* виявляються антонімічними семантичним компонентам концепту *SOUTH*. Аналізуючи ілюстративний матеріал помічаємо, що описи холодної погоди в більшості випадків включають опис північного вітру. В прикладі (1) йдеться про північний вітер, який супроводжує зниження температури (*temperatures would drop to the low fifties*), в прикладі (2) він стає деталлю опису зимового дня.

(1) *A sharp north wind buffeted David's sport coat as he descended the courthouse's steps. KJPP's Ken-doll weatherman had predicted temperatures would drop to the low fifties with intermittent showers tomorrow* [2: 174].

(2) *A north wind was howling in the television antennas, and there was a little snow left on the roofs and terraces* [3: 203].

В наступному прикладі (3) епітети *cold*, *stormy*, а також характеристика самого вітру – *blew straight through the walls of the house*, відтворює картину негоди.

(3) *The Mackenzies arrived there on a stormy evening when the north wind blew straight through the walls of the house. (...) and [they] settled themselves in a cold guest room* [3: 226].

Стан природи перегукується з сюжетною ситуацією в самому оповіданні. Родина Маккензі приїжджає у відпустку до літнього котеджу, господаря якого навіть не зустрічає їх. Впродовж відпочинку стосунки між ними не покращуються, про що свідчить бажання гостей поїхати (приклад 4) та полегшення, з яким господаря приймає цю звістку (приклад 5).

(4) *Theresa raised her face. (...) "Oh, my darling," she said, "I'm homesick"* [3: 227].

(5) *When they told Helen Jackson [the hostess], at dinner, that they were leaving in the morning, she seemed relieved* [3: 228].

Асоціація північного вітру з холодом стає підставою для утворення епітета *north-wind* у словосполученні *the north-wind effect of the discussion* (4). Автор використовує його у переносному значенні, описуючи ефект від неприємної суперечки, яка призвела до тимчасового непорозуміння між

героями. Занепокоєний вираз обличчя чоловіка, відтворений за допомогою епітетів *anxious, oppressed*, виявляється проявом цього неприємного ефекту.

(4) "*Certainly*", said she, smiling up in his face, the expression of which was somewhat *anxious and oppressed*, and hardly cleared away as he met her sweet sunny countenance, out of which all **the north-wind effect** of their discussion had entirely vanished [4: 116].

Проаналізований матеріал доводить, що згадка про південний напрям викликає протилежний комплекс асоціацій. Однією зі складових частин смислового змісту концепту *SOUTH* в англійській картині світу є семема *WARMTH*. Південний вітер з'являється в описі теплої погоди (приклад 5), рух на південь сприймається, як рух в сторону тепла (приклад 6).

(5) It was very *warm* for March, and the *kite wind* blew steadily from the **south** and turned up the silver undersides of the leaves [5: 381].

(6) This far **south** the air already feels *warmer* [6: 36].

Мандрівка в цьому напрямі сприймається як поїздка на курорт (7), до спекотних країн або областей (8). У прикладі 7 засмага (*brown face, bought tan*) парубка стає прикметою його відпочинку на півдні.

(7) The boy with her has woolly blond hair cut just long enough to comb, and a self-consciously *brown face*, a somehow bought *tan*. I went **south** this winter, *it says* [6: 204].

У прикладі 8 південний напрям руху у свідомості героя співпадає з напрямом "вниз", тому що на мапі шлях на південь простягнувся зверху вниз (*down, down the map*). Описові деталі *orange groves and smoking rivers and barefoot women* мають викликати у читача картину екзотичних спекотних країн.

(8) He [*Rabbit*] wants to go **south, down, down** the map into *orange groves and smoking rivers and barefoot women* [6: 28].

В іншому прикладі (9) нами було зафіксовано словосполучення *southern wind* в якості імпліцитної деталі. Південний вітер з'являється в описі зустрічі матері і сина, які не бачилися з самого народження. Пробудження родинного почуття (при зустрічі мати поступово впізнає свою дитину) трактується як "потепління" відносин між ними, і, таким чином, даний приклад демонструє асоціативний зв'язок концептів *SOUTH* і *WARMTH*.

(9) He noticed how the wind from the **south** bent over the new little leaves of the tall privet bush. (...) And all the time he was staring at Kate and she was staring back at him. (...) They stood thus for the moment, between two gusts of the **southern** wind [5: 519].

Можна припустити, що для мешканців Англії і США такі асоціативні зв'язки закономірно є наслідком географічного положення цих країн. В північній півкулі, чим вище широта певної точки, тим холоднішим є клімат. Антарктичний льодовик знаходиться в найпівнічнішій частині земної кулі. Екватор, а, отже, і найспекотніші території (території з високою сонячною активністю) знаходяться на півдні.

Лексема *south* вже в своїй етимології зв'язана з лексемою *sun* [7]. Закономірною в такому випадку є асоціативний зв'язок концептів *SOUTH* і *SUN*, що спостерігається на мовленнєвому рівні. Так в прикладі (10) герой прямує не на південь, а до "величезного сонця півдня". Отже, сонце стає символом, неодмінним атрибутом півдня.

(10) But on his goal is *the huge white sun of the south* [6: 33].

В описі кімнати, що виходить вікнами на південь (приклад 11), автор говорить про сонце, як про "фактор", "обов'язковий елемент" цього приміщення.

(11) The *sun* was coming in through the **south** window and lighting up the parsley pot she had put on the sill (...). She had never had a **south-facing** kitchen window before, never lived in a room where *the sun was a presence, a factor* [8: 317].

Зв'язок даних концептів може бути однією із причин включеності семема *warmth* в семантичну структуру концепту *SOUTH*, тому що Сонце – головне джерело тепла на Землі.

Розглянутий вище комплекс асоціацій так міцно закріпився в англійській картині світу, що навіть в уявному світі Троецарства з роману Дж. Толкієна "Lord of the Rings" південний вітер передбачає теплу погоду. Протиставний сполучник *though* відображає нелогічність холодної погоди (*it is cold*) у ситуації, коли дме вітер з півдня.

(12) It is *cold* in the tree-tops in winter, *though* the wind tonight is in the **South** [9: 593].

Наявність асоціативних пар *NORTH / COLD*; *SOUTH / WARMTH* забезпечує семантичний зв'язок дихотомії *NORTH / SOUTH* з концептами *WINTER / SUMMER*.

В оповіданнях Дж. Чівера зафіксовані приклади, в яких **південний вітер** (*south wind*) згадується як прикмета (13) або провісник (14) потепління і весни (*spring, warmth*). В прикладі (13) прикметники весняний (*spring*) і південний (*south*) стають контекстуальними синонімами.

(13) The *spring wind, the south wind* that in the city smells of drains, was blowing [3: 150].

В прикладі (14) *south wind* персоніфікується – йому приписуються активні дії (*break winter to pieces*) в межах розширеної метафори, що описує прихід весни. Дана метафора контекстуально репрезентує концепт *SPRING*. Оказіональним лексичним маркером цього концепту стало словосполучення "**south**

wind". Той факт, що прикметник *south* є одночасно узуальним маркером концепту SOUTH, експлікує семантичну спільність концептів SPRING і SUMMER.

(14) *From where Irene sat, she could see the open sky above the East River. There were hundreds of clouds in the sky, as though the south wind had broken the winter into pieces and was blowing it north* [3: 43].

Якщо концепт SOUTH здобуває семантичні зв'язки з концептом SPRING, WARMTH, то концепт NORTH стає контекстуальним репрезентантом концепту WINTER. У прикладі (14) ("There were hundreds of clouds in the sky, as though the south wind had broken the winter into pieces and was blowing it north") південний вітер відносить зиму на північ. Таким чином, ця сторона світу сприймається як свого роду "помешкання" зими. У Блейк у своєму вірші "До зими" саме на півночі розташовує її палац:

(15) *O winter! bar thine adamantine doors:
The north is thine; there has thou built thy dark
Deep - founded habitation* [10: 23].

У іншому прикладі (16) біла білизна героїні порівнюється з "цілою північчю" снігу (*a north of snow*). Північ виявляється традиційним локусом для снігу – ознаки зими і холоду,

(16) *When he straightens up his knees, Ruth under his eyes is an incredible continent, the push - up slip a north of snow* [6: 91].

Східний і західний напрями також виявляють зв'язок з порами року. У романі Дж. Стейнбека знаходимо оригінальну кліматичну інтерпретацію сторін світу для американського континенту (приклад 17). Весна рухається із заходу на схід – бродяги, рухаючись за нею, кочують в східному напрямі (*they followed warmth; they tracked it [spring] eastward*). Навпаки, восени тепло відступає на захід і південь. Мороз примушує бездомних йти в цих напрямках (*the first frost drove them west and south*).

(17) *They [wandering men] followed warmth and avoided great heat and great cold. As the spring advanced they tracked it eastward, and the first frost drove them west and south.* [5: 69]

Взагалі на базі проаналізованого ілюстративного матеріалу приходимо до висновку, що східний напрям і, особливо, вітер, який дме звідси (*east wind*) пов'язані у свідомості носія англійської мови з такими атмосферними явищами як "мороз, холод" (приклад 18).

(18) *Admiral's telescope says East wind. I thought as much. There is frost in my bones* [11: 6].

Східний вітер має особливу конотацію: переважно він сприймається негативно. Він нарівні з північним вітром приносить похолодання, але холод, що приносить цей вітер, зазвичай характеризується особливою жорсткістю. Епітети східного вітру – *dark* (приклад 21), *horrid*; погода, яку він приносить, описується як *bitterly cold, black frost* (приклад 19).

У оповіданні *The Birds* Д. дю Мюрє східний вітер є однією із причин нападу птахів. Цей вітер приносить не просто холод, а "чорний" мороз (*black frost*), який вбиває усе живе.

(19) *It was bitter cold, and the ground had all the hard black look of frost. Not white frost, to shine in the morning sun, but the black frost that the east wind brings* [12].

У прикладі (20) вологий південно-західний шквал (*a sou'westerly gale*) протиставляється холодному і сухому (*cold and dry*) східному вітру.

(20) *He woke just after two and heard the wind in the chimney. Not the storm and bluster of a sou'westerly gale, bringing the rain, but east wind, cold and dry* [12].

Головний герой припускає, що саме східний вітер доводить птахів до безумства і жене їх в укриття (*driving the birds to shelter*).

(21) *Can't you hear the wind? It's blowing from the east, driving the birds to shelter* [12].

У романі Е. Гаскелл східний вітер отримує в прикладі (22) епітет "*horrid*". Один із героїв навіть навмисно приховує напрям вітру від своєї дружини (*he rather arranged them [points of compass] ad libitum, according to circumstances*), настільки сильним є її негативне сприйняття східного вітру.

(22) *'...There is no soft water with this horrid east winds (.). 'The wind is veering round, my dear,' said Mr Hale looking out at the smoke, which drifted right from the east, only he did not yet understand the points of compass, and rather arranged them ad libitum, according to circumstances* [4: 70].

Інший приклад (23) є описом погоди в день повного краху бізнесу одного з головних героїв роману. Східний вітер, що проніс холоду (*the weather was piercing cold*), стає однією із причин трагедії.

(23) *But the wind was in the east, the weather was piercing cold, as it had been for weeks; there would be no demand for light summer goods this year* [4: 393]

Навіть якщо в описі східного вітру не уточнюється зв'язок із низькими температурами повітря, він все ж отримує негативну конотацію. У оповіданні Дж. Чівера саме зі східним вітром приїжджає до родичів брат Лоуренс (приклад 24), поява якого приносить неприємності усім жителям містечка. Східний вітер тут характеризується епітетом з негативним емотивним забарвленням *dark*.

(24) *It was a brilliant afternoon, but on the way home we could smell the east wind – the dark wind, as Lawrence would have said – coming in from the sea* [3: 15].

Також негативну конотацію отримує туман, який лине зі сходу (приклад 25). Східний туман стає "союзником" персонажа-мізантропа в його засудженні святкових гулянь.

(25) *The east fog was thick and wet, and he was alone on the dock. (...) I wished that it had been a clear night, because the easterly fog seemed to play into my misanthropic brother's hands* [3: 17].

Східний туман і вітер неначе розвіює легковажні і щирі веселощі жителів міста, немов зв'язку повітряних кульок.

(26) *The room was hot, and someone opened the doors onto the dock, and the easterly wind circled the room and went out carrying across the dock and out onto the water most of the balloons* [3: 17].

Приклад з іншого оповідання ілюструє сцену розлучення двох закоханих. Атрибутом їх розлуки стає східний вітер (приклад 27). У ряді однорідних членів смак східного вітру (*the taste of an east wind*) стає метафорою спустошеності, що настала в душі героя з втратою подруги.

(27) *The lovely young woman began to cry. She stepped into the house and closed the door and I was left with the summer night, the elms, the taste of an east wind* [3: 810]

Західний вітер, на відміну від східного, не несе зазвичай ніяких кліматичних змін. Так в романі Е. Гаскелл західний вітер характеризується визначенням "soft": у межах оксюмору "soft violence of the west wind" (приклад 28) і в словосполученні "soft west wind" (приклад 29). Характеристику легкості, м'якості західного вітру передає сам опис прогулянки в прикладі (28): присутність епітетів "lightly and easily", а також контекстуальна синонімічність західного вітру із словосполученням "autumn breeze" в розгорнутому порівнянні "to be borne onwards, as lightly and easily as the fallen leaf that was wafted along by the autumn breeze".

(28) *She was so happy out-of-doors, at her father's side, that she almost danced; and with the soft violence of the west wind behind her, as she crossed some heath, she seemed to be borne onwards, as lightly and easily as the fallen leaf that was wafted along by the autumn breeze* [4: 18].

Словосполучення *soft west wind* в прикладі (29) вжите як компонент порівняння для опису *незначності* впливу громадської думки на героя роману. Західний вітер зіставляється з неусвідомлюваною повагою (*unconscious deference*), якою головний герой користується в товаристві фабрикантів. Слабкість західного вітру підкреслюється епітетом *scarcely* в описі його дії на напрям фабричного диму.

(29) *And he cared for their unconscious deference no more than for the soft west wind, that scarcely made the smoke from the great tall chimneys swerve in its straight upward course* [4: 197].

У прикладі (30) також відбита позитивна конотація західного вітру. Вигідність, "солодкість" (*sweetness*) пропозиції одного з героїв уподібнюється в розширеній метафорі "аромату, який приносить західний вітер" (*good smell on the west wind*).

(30) *"I thank you, Adam," he said. "The sweetness of your offer is a good smell on the west wind".* [5: 340]

Від'їзд героїв з негостинного дому в оповіданні Дж. Чівера співпадає зі зміною напрямку вітру – з північного (див. приклад 3) на західний (приклад 31). Зміна вітру супроводжується проясненням неба (*the overcast began to be displaced with light and motion*). Таким чином, погода стає імпліцитною деталлю, яка допомагає читачеві розібратися у взаємовідносинах героїв.

(31) *The wind was westerly and the overcast began to be displaced with light and motion* [3: 228].

Отже, спираючись на розглянуті текстові фрагменти, можна зробити висновок, що елементи макроконцепту *CARDINAL POINTS OF THE GLOBE* виявляють асоціативний зв'язок з концептами *SEASONS* і *CLIMATE*. Основою цього зв'язку, очевидно, виступає включеність антонімічних семем *cold*, *warmth* в семантичну структуру усіх членів аналізованого макроконцепту. Причому, принцип дихотомії в парах *SOUTH* / *NORTH* і *EAST* / *WEST* зберігається: концепти *SOUTH* і *WEST* містять семантичний компонент *warmth*, концепти *EAST* і *NORTH* – компонент *cold*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : [підручник] / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
2. Garvey H. East of Peculiar [Електронний ресурс] / H. Garvey. – Режим доступу : <http://englishtips.org/1150-hannah-garvey-01-east-of-peculiar.html>.
3. Cheever J. The Stories of John Cheever / J. Cheever. – New York : Ballantine Books, 1980. – 819 p.
4. Gaskell E. North and South / E. Gaskell. – London : Wodsworth Editions Ltd., 2002. – 417 p.
5. Steinbeck J. East of Eden [Електронний ресурс] / J. Steinbeck. – Режим доступу : <http://englishtips.org/1150796900-john-steinbeck-east-of-eden-unabridged.html>.
6. Updike J. Rabbit, Run! / J. Updike. – СПб. : Антологія, КАРО, 2005. – 352 p.
7. Webster's New World Dictionary of the American Language / [eds. David B. Gurlnik, Simon Schuster]. – Second College Edition. – Pearson Education Limited, 1999. – 1356 p.
8. Trollope J. Next of Kin / J. Trollope. – Berkshire : Black Swan, 1997. – 320 p.
9. Tolkien J. R. R. Lord of the Rings [Електронний ресурс] / J. R. R. Tolkien. – Режим доступу : https://rs808134.rapidshare.com/#!/download|421604226|lord_of_the_rings_collection.pdf.
10. Blake W. Poetry [Електронний ресурс] / W. Blake. – Режим доступу : http://www.gutenberg.org/catalog/world/readfile?fk_files=1346226&blake.
11. Travers P. Mary Poppins / P. Travers. – Одеса : КП "Одеська міська друкарня", 2006. – 127 с.
12. Du Maurier D. The Birds [Електронний ресурс] / D. Du Maurier. – Режим доступу : <http://englishtips.org/1150833607-the-apple-tree-a-by-daphne.html>.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Selivanova O. O. Suchasna lingvistyka : napriamy ta problemy [The Modern Linguistics : Trends and Problematic Issues] / O. O. Selivanova. – Poltava : Dovkillia-K, 2008. – 712 s.
2. Garvey H. East of Peculiar [Elektronnyi resurs] / H. Garvey. – Rezhym dostupu : <http://englishtips.org/1150-hannah-garvey-01-east-of-peculiar.html>.
3. Cheever J. The Stories of John Cheever / J. Cheever. – New York : Ballantine Books, 1980. – 819 p.
4. Gaskell E. North and South / E. Gaskell. – London : Wodsworth Editions Ltd., 2002. – 417 p.
5. Steinbeck J. East of Eden [Elektronnyi resurs] / J. Steinbeck. – Rezhym dostupu : <http://englishtips.org/1150796900-john-steinbeck-east-of-eden-unabridged.html>.
6. Updike J. Rabbit, Run! / J. Updike. – SPb. : Antologija, KARO, 2005. – 352 p.
7. Webster's New World Dictionary of the American Language / [eds. David B. Gurnik, Simon Schuster]. – Second College Edition. – Pearson Education Limited, 1999. – 1356 p.
8. Trollope J. Next of Kin / J. Trollope. – Berkshire : Black Swan, 1997. – 320 p.
9. Tolkien J. R. R. Lord of the Rings [Elektronnyi resurs] / J. R. R. Tolkien. – Rezhym dostupu : https://rs808134.rapidshare.com/#!download|421604226|lord_of_the_rings_collection.pdf.
10. Blake W. Poetry [Elektronnyi resurs] / W. Blake. – Rezhym dostupu : http://www.gutenberg.org/catalog/world/readfile?fk_files=1346226&blake.
11. Travers P. Mary Poppins / P. Travers. – Odessa : KP "Odes'ka mis'ka drukarnia", 2006. – 127 p.
12. Du Maurier D. The Birds [Elektronnyi resurs] / D. Du. Maurier. – Rezhym dostupu : <http://englishtips.org/1150833607-the-apple-tree-a-by-daphne.html>.

Матеріал надійшов до редакції 26.01. 2012 р.

Красницкая К. В. Вербально-ассоциативные связи макроконцепта CARDINAL POINTS OF THE GLOBE с элементами семантической сферы CLIMATE.

Статья представляет собой фрагмент исследования семантического объема элементов макроконцепта СТОРОНЫ СВЕТА, посвященного анализу вербально-ассоциативных связи данного концепта с концептами семантической сферы CLIMATE. В результате исследования нами установлена наиболее вероятная основа этой связи, а именно включенность антонимичных семем cold, warmth в семантическую структуру всех членов анализируемого макроконцепта. Причем, концепты SOUTH и WEST содержат семантический компонент warmth, концепты EAST и NORTH – компонент cold.

Krasnitskaia K. V. Associative Ties of the Macroconcept CARDINAL POINTS OF THE GLOBE with the Elements of the Semantic Sphere CLIMATE.

This article represents a fragment of the study dedicated to the analysis of the semantic scope of the CARDINAL POINTS OF THE GLOBE concept. This particular section deals with the associative ties of the concept in the question with the concepts from the semantic sphere CLIMATE. The conclusion has been reached that the most probable ground for these semantic ties is the inclusion of the antonymic sememes cold, warmth in the semantic structure of all members of the analyzed macroconcept: the concepts SOUTH and WEST contain the semantic component warmth, the concepts EAST and NORTH contain the component cold.